

71. Левчанівська Олена Карпівна (1881-1940) // Жінка і політика в українському історичному просторі: інформаційний список літератури / упоряд. Т. В. Гуменюк, Л. Г. Іванкова; Бібліотека ім. Ю. Смолича ЦБС Дарницького району. – Київ, 2015. – С. 21-22
72. Расвич Т. Сенаторка Олена Левчанівська з Волині // Українки в історії. – К., 2004. – С.136-138.

УДК 929:371.1(477.82)

Михайло Костюк

Тадеуш Станєвський – талановитий польський педагог, автор спогадів про Луцьку чоловічу гімназію

Аналізуються основні етапи біографії, педагогічного і творчого шляху уродженця Волині, талановитого польського педагога та організатора освіти у міжвоєнній і повоєнній Польщі Тадеуша Станєвського. Подана загальна характеристика його спогадів про навчання у Луцькій чоловічій гімназії впродовж 1898–1902 рр.

Ключові слова: Тадеуш Станєвський, Волинь, Луцьк, Польща, гімназія, педагог, освіта, спогади.

М.П. Костюк. Тадеуш Станєвський – талантливый польский педагог, автор воспоминаний о Луцкой мужской гимназии.

Анализируются основные этапы биографии, педагогического и творческого пути уроженца Волини, талантливого польского педагога и организатора образования в междувоенной и послевоенной Польше Тадеуша Станевского. Подана общая характеристика его воспоминаний об обучении в Луцкой мужской гимназии в течении 1898–1902 гг.

Ключевые слова: Тадеуш Станевский, Волинь, Луцк, Польша, гимназия, педагог, образование, воспоминания.

M. Kostiuk. M.P. Kostyuk. Tadeusz Staniewski is a talented Polish educator, author of memories about Lutsk's male gymnasium.

The main stages of the biography, pedagogical and creative way of Volyn citizen, talented Polish educator and organizer of education in the interwar and post-war Poland of Tadeusz Staniewski are analyzed. The general description of his memories about studying at Lutsk male gymnasium during the years 1898–1902 is given.

Key words: Tadeusz Staniewski, Volyn, Lutsk, Poland, gymnasium, teacher, education, memories.

Постановка наукової проблеми та її значення. З поміж представників різних національностей, які народились та проживали на Волині було немало поляків. Окремі з них стали досить помітними і впливовими постатями як в історії України, так і в історії Польщі. Перелік таких видатних поляків, доля яких так чи інакше пов'язана з Волинню, налічує десятки славних імен. Результати історичних пошуків останніх років дають підстави додати до цього списку ще одну цікаву і неординарну постать Тадеуша Станєвського. Він є уродженцем Волині, який згодом став одним із талановитих польських педагогів та організаторів освіти у міжвоєнній і повоєнній Польщі. А ще він залишив цікавий архів своїх спогадів, які дають можливість розширити коло наших знань про історію нашого краю на рубежі XIX–XX ст.

Мета дослідження. Пропонована стаття має на меті прослідкувати життєвий шлях та творчий доробок Тадеуша Станєвського. Особлива увага буде приділена характеристиці його спогадів « У кігтях двоголового орла», у яких він описав період свого навчання у Луцькій чоловічій гімназії з 1898 до 1902 рр.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів дослідження. Впродовж 1895–1921 рр. у Луцьку функціонувала чоловіча гімназія. Деякі сторони її діяльності можна прослідкувати за документами, що зберігаються у Державному архіві Волинської області (Ф.6). Але обсяг матеріалів цього фонду є далеко неповним, що не дає можливості відтворити і комплексно проаналізувати всі сторони навчально-виховного процесу у цьому навчальному закладі, побачити всі його позитивні й негативні аспекти, відчути його специфіку у контексті тодішньої освітньої політики російського царизму. Гостро відчувається нестача документів

особистого походження, які б дали можливість подивитися на навчально-виховний процес очима його безпосередніх учасників – учнів та педагогів.

Окремі з випускників цього середнього навчального закладу стали в майбутньому досить відомими людьми, що залишили свій слід у історії різних країн. Серед них і досі маловідома постать уродженця Волині, талановитого польського педагога та організатора освіти у міжвоєнній і повоєнній Польщі Тадеуша Станевського. У його біографічній спадщині зберігся надзвичайно цікавий історичний нарис, у якому автор поділився своїми спогадами про чотири роки (1898–1902) свого навчання у Луцькій шестикласній гімназії, як вона офіційно іменувалась протягом 1898–1908 рр. Це досить цікавий і навіть унікальний історичний матеріал, який дає можливість суттєво доповнити архівні відомості і подивитися на гімназійне життя більш як столітньої давності очима безпосередньої дійової особи, людини яка перебувала в учнівському середовищі, жила його повсякденними проблемами і турботами, була одночасно і суб'єктом, і об'єктом навчально-виховного процесу. До цього часу спогади Т.Станевського залишаються чи не єдиним історичним джерелом особистого походження, що стосується історії Луцької чоловічої гімназії, причому джерелом, фактично невідомим.

Тадеуш Станевський (*Tadeusz Staniewski*) народився 20 лютого 1886 року в селі Блудові Володимир-Волинського повіту Волинської губернії (нині с. Мирне Горохівського району Волинської області) у збіднілій польській шляхетській родині Калікста Станевського. Мати Тадеуша Марія походила з роду Лотоцьких, де ревно дотримувались польських національних і релігійних традицій. Саме в такому польсько-католицькому дусі вона й намагалася виховувати своїх дітей.

Основою майбутньої кар'єри свого сина Тадеуша Марія Станевська вважала добру освіту. Тому вмовила дочку місцевого пароха Велецького, яка була випускницею Волинського жіночого єпархіального училища у Кременці, давати синові приватні уроки, щоб здати іспити за початкову школу і, таким чином, отримати можливість продовжити навчання у середній школі. Склавши у 1898 р. іспити у початковій школі села Квасова, Тадеуш отримав необхідні документи і був зарахований до першого класу Луцької шестикласної прогімназії.

Як свідчать документи Державного архіву Волинської області, того року до I-го класу всього було зараховано 55 учнів. Вони були вихідцями із різних соціальних станів: 14 – із сімей чиновників, по 9 учнів представляли дворян, військових та селян, 5 були із різних категорій громадян, ще 3 належали до лікарських родин і по 2 – із купців, священнослужителів та міщан. Що ж до віросповідань, то 35 учнів належали до православних, 17 – до римо-католиків, 2 – до іудеїв і 1 учень представляв магометан (іслам). У анкетних даних Тадеуша Станевського була зазначена його приналежність до селянського стану та православного віросповідання [1].

Протягом усіх чотирьох років свого перебування у гімназії Тадеуш навчався досить успішно, чого не можна сказати про багатьох інших його однокласників. Так, за підсумками першого року навчання 13 учнів I-го класу були відраховані або ж залишені на повторне навчання, головним чином, через неуспішність. І лише 5, серед них і Тадеуш Станевський, були переведені до II-го класу з нагородами I-го або II-го ступеня. Слід додати, що такі відзнаки при переході до кожного наступного класу він отримував щорічно. З усіх предметів, крім малювання, Тадеуш мав тільки добрі та відмінні оцінки [2].

Незважаючи на успіхи сина у навчанні, його мати задумала план переїзду до Західної Галичини, щоб дати синові можливість навчатися у польській гімназії. Після закінчення четвертого класу вона реалізує свій план і сім'я переїжджає до Кракова. При допомозі знайомих Тадеуша вдалося відразу влаштувати до 5-го класу Краківської гімназії Святої Анни на пільгових умовах, оскільки рівень Луцької гімназії вважався нижчим. Тому слід було швидко поповнити об'єм знань з багатьох предметів, а особливо польської мови. Завдяки щоденним і невтомним зусиллям матері, яка взяла на себе весь тягар утримання сім'ї, 1906 року Тадеуш успішно закінчив гімназію і отримав атестат.

Того ж року Тадеушу вдається пройти вступні іспити і стати студентом одного з найстаріших і найавторитетніших в Польщі та Європі Ягеллонського (Краківського) університету. Вивчав він тут історію та філософію і в 1910 р. закінчив університет, отримавши ступінь доктора філософії.

Свій трудовий шлях молодий випускник розпочав у польській гімназії Тернополя. Тут його застала Перша світова війна. Воював він у складі II-ї Карпатської Бригади Легіонів Польських

на боці Австрійської імперії. Участь у бойових діях підірвала його здоров'я і після лікування він був комісований з армійських лав.

Вже у 1916 р. Т.Станевський повертається до педагогічної діяльності. Впродовж 1916–1918 рр. займався організацією польських педагогічних курсів у Моравії, а потім продовжив роботу на посаді вчителя гімназії у місті Мисленіці у Південній Польщі. Разом з учнями старших класів добровільно брав участь у польсько-українській війні 1918–1919 рр. Тут же в Мисленіцах одружився з донькою львівського архітектора Геленою Лукашівною. З листопада 1919 р. до березня 1921 р. працював вчителем гімназії у місті Вжесні Великопольського воєводства. Одночасно із викладанням Тадеуш Станевський став збирати різноманітні матеріали, документи, спогади про страйк учнів Вжесні у 1901–1902 рр., спрямований проти германізації прусською владою уроків релігії та молитов у польських школах Герцогства Познаньського, а також проти тілесних покарань для учнів. Результатом цієї пошукової праці став його історичний нарис «Дні шкільного страйку у Вжесні». У тому ж 1921 р. Тадеушу було запропоновано зайняти керівну посаду у Луцькій гімназії. Але директором закладу він був не довго і дуже скоро змушений був покинути місто. Причиною було, як згодом згадував Т.Станевський, *«недоброзичливе, навіть вороже середовище прихильників Пілсудського»*.

Наступним місцем роботи Т.Станевського було невеличке і віддалене містечко Дісна на північному сході білоруських земель. Тут він разом з сім'єю провів 13 років свого життя. Призначений на посаду директора польської державної гімназії, він змушений був розпочати свою діяльність з її створення. Вже через два роки у ній навчалося 280 учнів. Завдяки зусиллям молодого директора і створеного ним педагогічного колективу гімназія стала не лише освітнім центром Дісни, але й усього Діснянського повіту. Педагоги створили бібліотеку, читальню, театр, дитячий садок, стали засновниками різноманітних молодіжних громадських організацій, разом з учнями брали активну участь у громадському житті міста. Саме на цій посаді Т.Станевський розкрився як талановитий педагог-організатор.

У 1934 р. Тадеуш Станевський залишив Дісну і переїхав з родиною на північ Польщі до міста Вейгерова у Поморському воєводстві, де займав до 1939 року посаду директора державної гімназії та ліцею імені короля Яна Собеського. Поряд із звичною для нього керівною педагогічною роботою Тадеуш Станевський вже протягом першого року роботи дослідив і написав докладну історію цього навчального закладу. Читав лекції у місцевому народному університеті, займався громадською роботою.

З початком Другої світової війни сім'я Станевських переїхала до Кракова, де перебувала до кінця нацистської окупації. У повоєнні часи Т.Станевський працював на посадах директора гімназій у містах Гдіня та Вейгерова. Вийшовши на пенсію, він ініціював створення у Вейгерові повітового архіву і працював у ньому впродовж 1950–1960 рр., написав монографію про місто Вейгерова. Крім цього, був активним членом кількох громадських організацій, читав лекції для населення. Тут же у Вейгерові 12 грудня 1978 р. Тадеуш Станевський помер і був похований на місцевому кладовищі. Його заслуги на ниві освітньої та громадської діяльності були відзначені рядом державних і недержавних нагород.

Спогади про чотири роки навчання у Луцькій гімназії Т.Станевський написав ще в час свого перебування у Дісні. Назвав він їх досить промовисто: «У кігтях двоголового орла». Цей невеликий за об'ємом історичний нарис відкриває нам ще одну маловідому сторінку з історії Луцька та історії розвитку освіти на Волині. Завдяки Т.Станевському, ми маємо можливість поринути в атмосферу російської середньої школи на рубежі XIX–XX ст. Перед нами постає тогочасне учнівське середовище зі своїми взаємостосунками та різноманітними повсякденними ситуаціями і витівками як на уроках, так і на перервах. Маємо можливість ознайомитися також з правилами поведінки гімназистів, їхнім ставленням до навчання, до вчителів та інших працівників гімназії, заохоченнями та різним видами та покарань, а також провинями, за які вони призначались, маємо описи повсякденної і святкової форми, яку вони одягали, та багато інших деталей шкільного життя більш як столітньої давності.

Докладно зроблені характеристики вчителів гімназії. Причому, слід зауважити, їх професійні навички Т.Станевський аналізує вже не з позиції учня, а з позиції професійного педагога, що знає і розуміє сутність та специфіку вчительської професії і має за плечима чималий педагогічний досвід. Не обминає автор і моральних якостей своїх колишніх педагогів, їхніх стосунків один з одним, їхніх громадянських поглядів, не уникаючи подекуди особистих оцінок: критики, схвалення, неприйняття, осуду, іронічного чи й навіть зневажливого

ставлення. Не пройшли повз увагу автора й елементи виховного процесу в гімназії, методи виховного впливу на учнів, форми та види проведення ними свого дозвілля.

Досить переконливо показана й тогочасна загальна атмосфера російського середнього навчального закладу на західній окраїні Російської імперії, в якому нерідко відверто культивувалась атмосфера зверхності всього російського і зневаги до інонаціонального, особливо, до всього польського.

Надзвичайно цікаві ті фрагменти спогадів, де зустрічаються описи тогочасного Луцька, його місцевостей та громадських закладів, повсякденного міського життя, короткі портрети його мешканців із різних районів та різних соціальних прошарків, сцени взаємостосунків гімназистів з міщанами, а також опис відвідин Тадеушем чеської колонії, назва якої не вказана, але за всіма ознаками це був Боратин Чеський.

Після смерті Т.Станевського його спогади впродовж кількох десятиліть зберігалися в родинному архіві. Над їх упорядкуванням свого часу працювала його дочка Софія Іскерська. Частина з них лягла в основу її книги про гімназію у Дісні [3]. Після смерті Софії Іскерської справу упорядкування архіву свого діда продовжила його внучка Аліна Іскерська-Балка. Результатом її роботи стала публікація у 2014 році двох фрагментів зі спогадів Тадеуша Станевського у двотомному польському виданні «Антологія польського репортажу XX ст.» [4].

Кілька років тому Аліна Іскерська-Балка, перебуваючи у Луцьку, залишила фрагмент спогадів свого діда про роки навчання у Луцькій чоловічій гімназії. Випадково вони попали до рук автора цієї статті. Після ознайомлення з ними виникла ідея їх публікації. Після певного періоду співпраці з внучкою Т. Станевського його спогади у 2017 році вийшли друком у Луцьку. Ця невелика і цікава книга відтепер стала доступною для всіх, хто цікавиться минувиною волинського краю, а також поповнила джерельну базу волинезнавства ще одним цікавим та унікальним історичним джерелом, що дасть можливість розширити наші знання про історію Волині [5].

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області. Ф.6. Оп.2. Спр.10. Арк.1–20.
2. Там само. Арк. 15 зв.–16; Спр.16. Арк.17 зв.–17; Спр.23. Арк.16 зв.–17; Спр.30. Арк.13 зв.–14.
3. Iskierska Zofia. Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Dziśnie im. Ks. Grzegorza Piramowicza. – Bydgoszcz, 2003.
4. Staniewski Tadeusz. W wolnych chwilach pytać o jedno // Antologia polskiego reportażu XX wieku. Tom 1. 1901–1965. – Wołowiec, 2014. – S.196–197. *Його ж.* Dni strajku szkolnego we Wrześni Antologia polskiego reportażu XX wieku. Tom 1. 1901–1965. – Wołowiec, 2014. – S.198–213.
5. Станевський Тадеуш. У кігтях двоголового орла. Спогади про шкільні роки в Луцьку на Волині (1898–1902 рр.) / Упорядник і автор вступної статті М.П. Костюк. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017.

Автор статті висловлює щирі вдячність внучці Тадеуша Станевського Аліні Іскерській-Балці за можливість використання матеріалів із родинного архіву Станевських для підготовки даної публікації.

